

KRYSTYNA PUDELSKA, ANNA BIESAK

Katedra Roślin Ozdobnych i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

ANALIZA DENDROFLORY PARKU DWORSKIEGO W SOBIANOWICACH (WOJ. LUBELSKIE)

ANALYSIS OF THE DENDROFLORA IN THE MANOR PARK IN SOBIANOWICE (LUBLIN VOIVODESHIP)

Streszczenie. Park przy dworze w Sobianowicach powstał na początku XX wieku. Przez ponad 200 lat majątek z folwarkiem i dworem był w posiadaniu rodziny Rojowskich, by w roku 1944 przejść na własność państwa. Kolejne zmiany właścicieli, użytkowników zabytkowego założenia dworsko-parkowego doprowadziły do jego degradacji – szczególnie do nieodwracalnych przemian w układzie przestrzennym i w szacie roślinnej. Obecnie park przy dworze w Sobianowicach zajmuje powierzchnię 2,28 ha i jest objęty ochroną konserwatorską. Wykonana w 2013 roku inwentaryzacja dendroflory wykazała, że w parku rośnie 520 roślin drzewiastych reprezentowanych przez 23 taksony i 14 rodzin. Są to najczęściej gatunki rodzime charakterystyczne dla stanowisk łąkowych (*Acer platanoides* L., *Acer pseudoplatanus* L., *Carpinus betulus* L.). W parku rosną trzy pomniki przyrody, a kolejnych 10 drzew kwalifikuje się do uzyskania tego statusu. Cenną formą roślinną parku w Sobianowicach jest aleja grabowa w północnej części ogrodu oraz szpaler lipowy w granicach historycznych założenia ogrodowego, obecnie na terenie użytkowanym przez szkołę.

Słowa kluczowe: Sobianowice, park dworski, dendroflora, substancja zabytkowa

Wstęp

Zabytki architektury rezydencjalnej związane z siedzibami znanych rodów są autentycznym, materialnym dziedzictwem każdego narodu. Zwykle tym obiektom towarzyszy zieleń, która decyduje o wyjątkowych walorach krajobrazowo-przyrodniczych rezydencji. Na terenie województwa lubelskiego zachowało się około 330 obiektów rezydencjalnych, w tym 146 dworów (Michalska i in., 2006). Ze względu na historyczną strukturę własności ziemskiej przeważają zdecydowanie niewielkie dwory szlacheckie.

Ich lokalizacja ściśle się wiąże z obszarami żyznych gleb i występowaniem sieci rzecznej – Wieprza i jego lewego dopływu Bystrzycy, jak to jest w przypadku lokalizacji dworu w Sobianowicach.

Stan zachowania zabytków architektury rezydencjalnej w województwie lubelskim jest bardzo zróżnicowany. Największą liczbę najlepiej zachowanych budowli zabytkowych posiada powiat zamojski (84%), natomiast najwięcej zdewastowanych, zniszczonych i wymagających natychmiastowego przeprowadzenia gruntownych remontów i prac rewaloryzacyjnych znajduje się w powiecie świdnickim (Michalska i in., 2006). Jeszcze bardziej zagrożone są towarzyszące tym obiektom zabytkowe parki, które w czasie okupacji i po wojnie uległy znacznej dewastacji (Majdecka-Strzeżek, 2007). Dwór w Sobianowicach, obok tych w Kraśniku czy Woli Żółkiewskiej, należy do grupy rezydencji, które wymagają niezwłocznych prac konserwatorskich. Dwór w otoczeniu parku kaligraficznego w latach 1978 i 1997 został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/767 (Karta ewidencyjna..., 1978).

Celem wykonanych badań była inwentaryzacja dendroflory parku w Sobianowicach, ocena stanu zachowania drzewostanu, analiza przemian zachodzących w składzie, strukturze gatunkowej roślin drzewiastych na przestrzeni ostatnich ponad 30 lat oraz wskazanie najważniejszych zaleceń ochronnych dla badanego obiektu.

Lokalizacja, historia obiektu i stan kompozycji parku

Sobianowice to mała miejscowość w centralnej części województwa lubelskiego, w gminie Wólka. Założenie dworsko-parkowe jest położone we wschodniej części wsi, na wzniesieniu zbocza pradoliny rzeki Bystrzycy. Jego najbliższe otoczenie, tuż przy północnej granicy, stanowi jednopiętrowy budynek szkoły podstawowej, od strony zachodniej rozciągają się łąki i pola uprawne, a granicę wschodnią i południową wyznaczają drogi gminne prowadzące do centrum wsi i w kierunku drogi wojewódzkiej nr 82. Trzydzieści metrów na południe od dworu płynie, tworząc liczne zakola, Bystrzyca. Sobianowice należą do regionu rolniczego, z glebami płowymi oraz z niewielkim udziałem lasów. Typową roślinnością jest grąd *Tilio-Carpinetum*.

Wieś Sobianowice była znana od roku 1359 pod nazwą Sobianowicze (Rola, 2002). Pierwsza wzmianka o istnieniu dworu w Sobianowicach pochodzi z 1676 roku. Źródła historyczne podają, że był on jednym z dworów obronnych broniących dostępu do Lublina (Fijałkowski i Kseniak, 1982). W połowie XVIII wieku majątek ten, jak również posiadłość w Bystrzycy, zostały zakupione przez rodzinę Rojowskich (Przegaliński, 2011). W 1791 roku dwór w Sobianowicach stał się główną rezydencją tej rodziny, bowiem dotychczasowa siedziba rodowa w Bystrzycy pozostawała w złym stanie technicznym (Kseniak i Martyn, 1975). Przy dworze znajdował się folwark, któremu towarzyszył m.in. młyn wodny (Teodorowicz-Czerepińska, 1990).

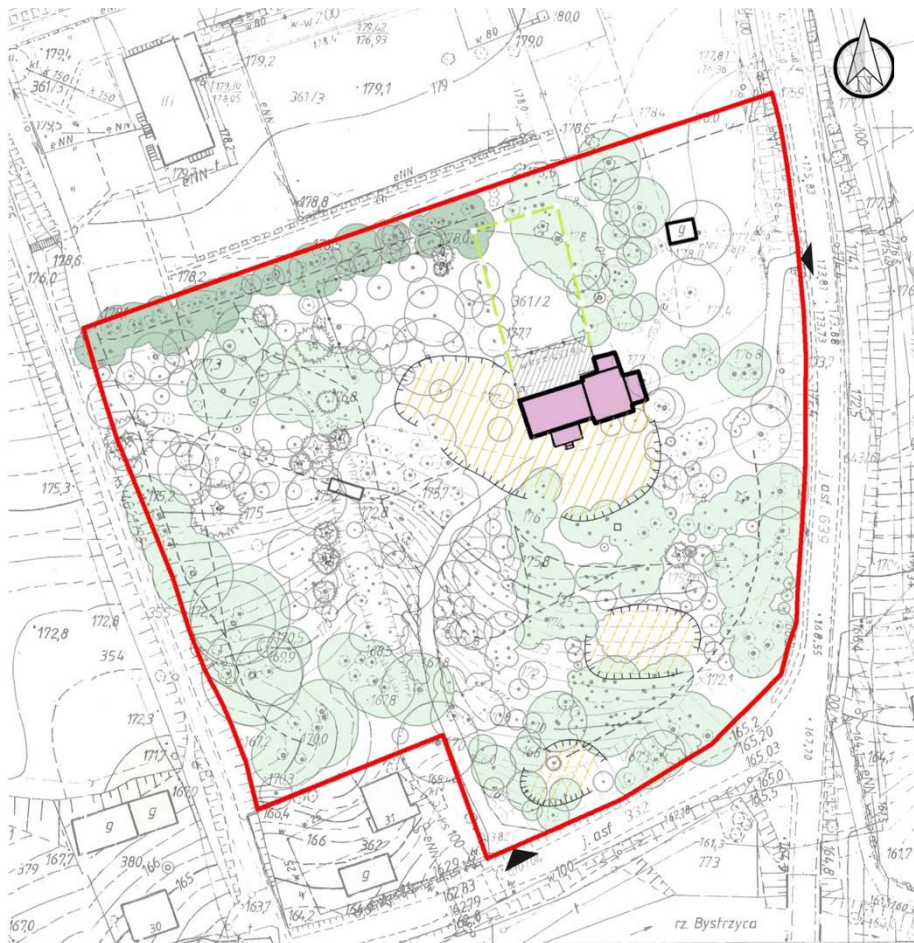
Na przełomie XVIII i XIX wieku na terenie parku sobianowickiego powstał nowy dwór – niewielka budowla parterowa pełniąca rolę letniej rezydencji, która w roku 1904 została rozbudowana przez ówczesnego właściciela Kazimierza Alojzego Rojowskiego. Dwór przyjął wygląd romantycznej budowli z elementami neogotyckimi. Główne wejście zyskało drewnianą werandę (rys. 1).

Rys. 1. Wygląd dworu w Sobianowicach po 1945 roku, fasada południowa (autor nieznany)
Fig. 1. Appearance of the manor in Sobianowice after 1945, the south facade (author unknown)

W tym czasie Kazimierz Rojowski zmienił również układ parku i powiększył go do około 4 ha (łączna powierzchnia z ogrodem użytkowym umiejscowionym w części północnej). Nowy krajobrazowy ogród w stylu kaligraficznym był kompozycją zamkniętą. Prawdopodobnie stworzony przez właściciela, naśladował istniejące układy ogrodowe w dwóch majątkach rodziny Rojowskich – w Bystrzycy i Boduszynie (Niedźwiedz, 2002). Pod koniec XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku wiele parków dworskich przyjmowało postać kaligraficzną (Ciołek, 1978). Układ w Sobianowicach opierał się na dużym wnętrzu, którego centrum stanowił dwór z eliptycznym podjazdem kulisowany grupami drzew. Mniejsze wnętrza, kształtowane poprzez odpowiednie nasadzenia roślinności drzewiastej, układały się w sekwencje polan oraz scen widokowych wzdłuż obwodnicy i bocznych alei. Do parku prowadziła od południa główna droga z bramą wjazdową. Granice wschodnią i zachodnią wyznaczały wielogatunkowe masywy, w części północnej był usytuowany ogród użytkowy, którego granicę wyznaczał szpaler lipowy (*Tilia cordata* Mill.) (rys. 2). W celu optycznego powiększenia kompozycji i jej powiązania z naturą park sobianowicki połączono z otaczającym krajobrazem poprzez otwarcia widokowe: w kierunku południowym – na dolinę Bystrzycy, w kierunku zachodnim – na trakt prowadzący do rezydencji w Bystrzycy i w kierunku północno-zachodnim – do kapliczki św. Jana Nepomucena.

Do końca II wojny światowej majątek w Sobianowicach pozostawał w rękach rodziny Rojowskich. W roku 1944 przeszedł na własność Skarbu Państwa. Dwór został zaadaptowany na szkołę podstawową oraz mieszkania dla nauczycieli, a budynki folwarczne pozostały nieużytkowane. Teren parku powoli pustoszał. Zniszczeniu uległy cenne obiekty: lamus, lodownia, niektóre zabudowania gospodarcze i brama wjazdowa.

Legenda:
Legend:

	granice opracowania area borders		dominanta dominant		grupy zadrzewień groups of trees
	budynek building		wnętrze ogrodowe istniejące existent garden interior		aleja avenue
	teren niedostępny impenetrable area		wnętrze ogrodowe zatarte non-existent garden interior		miejsce nieistniejącego parteru ogrodowego non-existent garden parterre
	wjazd entrance		ściana wnętrza ogrodowego wall of garden interior		

Rys. 2. Plan zespołu dworskiego w Sobianowicach – współczesne granice i aktualna kompozycja parku (oprac. A. Biesak)

Fig. 2. Plan of the manor house in Sobianowice – contemporary borders and the current composition of the park (comp. by A. Biesak)

Na terenie parku, w najbliższym otoczeniu dworu, pojawiły się nowe rzędowe i grupowe nasadzenia drzew, które powodowały zaburzenie dawnej kompozycji. Historyczna powierzchnia parku krajobrazowego została pomniejszona do 2,28 ha. W roku 1983 północną część parku, obszar dawnego ogrodu użytkowego, przeznaczono pod budowę nowej szkoły podstawowej, a część południowo-zachodnią – na zabudowę mieszkaniową. Po zakończeniu działalności szkoły na terenie dworsko-parkowym – w roku 1986 – dwór i park popadły w ruinę. Od roku 2002 zespół stanowił własność prywatną. Z inicjatywy właściciela rozpoczęto rewitalizację założenia dworsko-parkowego: odbudowano niektóre budynki, np. stelmarnię, odrestaurowano rzeźby ogrodowe, rozpoczęto budowę ogrodzenia z bramą wjazdową i kordegardą. Jednak projekt nie został zrealizowany w całości i od ponad dziesięciu lat założenie pozostaje nieużytkowane i niszczeje.

Material i metody

Badania obejmowały kwerendę biblioteczną i archiwalną dotyczącą dóbr Sobianowice, położonych w gminie Wólka, 8 km na północny wschód od Lublina. W roku 2013 wykonano szczegółową inwentaryzację drzew i krzewów rosnących na terenie obecnego parku. W przypadku drzew mierzono: obwód pnia na wysokości 1,3 m od powierzchni gleby (cm) – taśmą mierniczą, wysokość (m) – za pomocą wysokościomierza Suunto PM-5/1520, średnicę korony (m) – pomiar rzutu korony w największej szerokości – taśmą mierniczą. Przy inwentaryzacji krzewów ustalono ich wysokość (m), szerokość (m) oraz powierzchnię zarostu (m^2). Nazewnictwo taksonów przyjęto według Senety i Dolatowskiego (2008). Dokonano analizy szacunkowej wieku drzewostanu parkowego według tabeli wiekowej opracowanej przez prof. L. Majdeckiego (Majdecki, 1993). Zastosowano proporcjonalne przedziały wiekowe drzew. Przy typowaniu drzew do ochrony pomnikowej wykorzystano opracowanie Rucińskiego (1998). Badano również zdrowotność zinwentaryzowanych drzew, wykorzystując czterostopniową skalę przyjętą przez Kosmała (2000). Oceniając tę cechę, zwracano uwagę na stan pnia, konarów, gałęzi oraz aparatu asymilacyjnego. Skala ta wygląda następująco:

- 4 – stan bardzo dobry – brak uszkodzeń pnia, konarów, gałęzi i aparatu asymilacyjnego,
- 3 – stan dobry – około 20–30% posuszu, złamane gałęzie, uszkodzone konary,
- 2 – stan dostateczny – ubytki wgłębne pnia, suche konary, pęknięcia, rant, objawy chorób i żerowania szkodników,
- 1 – stan zły – drzewo zamierające, duże wypróchnienie pnia, drzewo do usunięcia.

Pomocnym źródłem pozwalającym na dokonanie analizy porównawczej stanu zachowania dendroflory w parku w Sobianowicach były opracowania zawierające inwentaryzacje zadrzewienia tego obiektu wykonane przez Kseniaka i Martyna (1975) oraz Niedźwiedzia (2002). Wyniki sprzed 38 i 11 lat porównywano z pomiarami drzew wykonanymi w roku 2013.

Charakterystyka dendroflory

Istniejący drzewostan parku w Sobianowicach stanowi generację wielopokoleniową drzew liściastych i iglastych. W 2013 roku liczył 520 drzew i był reprezentowany przez 23 taksony, wśród których 96,2% to gatunki liściaste (tab. 1). Na terenie parku dominują: klon pospolity (*Acer platanoides* L.), który stanowi 35% całego drzewostanu, klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.) i grab pospolity (*Carpinus betulus* L.) – po 13% oraz robinia biała (*Robinia pseudoacacia* L.) – 10% ogólnego drzewostanu. Drzewostan iglasty (3,8%) reprezentowany jest przez pięć taksonów, z najliczniejszym świerkiem pospolitym (*Picea abies* (L.) H. Karst.) i modrzewiem europejskim (*Larix decidua* Mill.). W tej grupie występują m.in. najstarsze okazy, tworząc zwartą kompozycję w centralnej części parku – cztery modrzewie europejskie (obwody: 191, 203, 207, 217 cm) oraz sosna zwyczajna (o obwodzie 188 cm).

Tabela 1. Skrócona inwentaryzacja drzew rosnących w parku w Sobianowicach – stan w 2013 roku

Table 1. Summary inventory of trees growing in the Sobianowice park – state in 2013

Lp. N°	Nazwa łacińska Latin name	Nazwa polska Polish name	Nazwa angielska English name	Liczba okazów Number of specimens	Obwód pnia na wys. 1,3 m Stem circumference at a height of 1.3 m (cm)	Wysokość Height (m)
1	2	3	4	5	6	7
1.	<i>Acer negundo</i> L.	Klon jesionolistny	Ash-leaved maple	1	21	6
2.	<i>Acer platanoides</i> L.	Klon pospolity	Norway maple	183	21–271	4–25
3.	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Klon jawor	Sycamore maple	70	17–162	5–24
4.	<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Purpureum'	Klon jawor odm. Purpurowa	Sycamore maple 'Purpureum'	19	31–203	5,5–25
5.	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Kasztanowiec biały	Common horse chestnut	4	116–287	9–16
6.	<i>Betula pendula</i> Roth	Brzoza brodawkowata	European white birch	16	16–179	5,5–25
7.	<i>Carpinus betulus</i> L.	Grab pospolity	Common hornbeam	66	36–214	5–18
8.	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Głóg jednoszyjkowy	Singleseed hawthorn	3	38–74	5–8
9.	<i>Fagus sylvatica</i> L.	Buk zwyczajny	European beech	13	27–195	5–21,5
10.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Jesion wyniosły	European ash	15	54–355	6–26
11.	<i>Juglans regia</i> L.	Orzech włoski	English walnut	1	82	11

Tabela 1 – cd. / Table 1 – cont.

1	2	3	4	5	6	7
12.	<i>Larix decidua</i> Mill.	Modrzew europejski	Common larch	6	191–219	16,5–23
13.	<i>Morus alba</i> L.	Morwa biała	White mulberry	2	63, 147	6, 10
14.	<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	Świerk pospolity	Norway spruce	8	125–195	12–25
15.	<i>Pinus strobus</i> L.	Sosna wejmutka	Eastern white pine	2	163, 222	23, 25
16.	<i>Pinus sylvestris</i> L.	Sosna zwyczajna	Scots pine	3	100–190	15–22
17.	<i>Populus alba</i> L.	Topola biała	White poplar	3	132–447	7–34
18.	<i>Quercus robur</i> L.	Dąb szypułkowy	English oak	4	65–123	10–18
19.	<i>Quercus rubra</i> L.	Dąb czerwony	Red oak	2	151, 166	20
20.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Robinia biała	Black locust	56	44–232	4–18
21.	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	Jarząb pospolity	European mountain ash	1	70	6
22.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Żywotnik zachodni	Eastern arborvitae	1	15	4
23.	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Lipa drobnolistna	Leaved lime	41	22–312	3,5–23

Park w Sobianowicach jest położony na skraju zbocza rzeki Bystrzycy, na glebach płowych w kompleksie z brunatnymi, wytworzonymi z lessów. Teren jest zróżnicowany wysokościowo, z wyraźnym spadkiem w kierunku południowym, w stronę rzeki. Typową fitocenozą tego miejsca jest las dębowo-lipowo-grabowy. W części centralnej i północnej na wypłaszczeniu wysoczyzny parku gatunkami budującymi wielowarstwowy drzewostan są przede wszystkim klon pospolity (*Acer platanoides* L.) i grab pospolity (*Carpinus betulus* L.), jak również lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.) i buk zwyczajny (*Fagus sylvatica* L.). Spośród tych roślin drzewiastych 15% okazów to drzewa najstarsze, w wieku około 170–200 lat, których obwody osiągają około 350 cm. Na skarpie, w części południowej parku, przeważają klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.) i robinia biała (*Robinia pseudoacacia* L.), tworząc masywy kulisujące widoki na dolinę Bystrzycy. Drzewa te rosną w dużym zagęszczeniu. W parku sobianowickim dużą grupą są drzewa o obwodach 100–200 cm, które stanowią 40% wszystkich istniejących. Są to przede wszystkim klony pospolite (*Acer platanoides* L.), klony jawory (*Acer pseudoplatanus* L.), robinie białe (*Robinia pseudoacacia* L.), graby pospolite (*Carpinus betulus* L.) oraz brzozy brodawkowate (*Betula pendula* Roth).

Z oceny wiekowej dendroflory wynika, że ponad połowa drzewostanu (53,3%) to rośliny pochodzące z okresu użytkowania budynku i parku dworskiego przez szkołę podstawową – lata 1944–1983 (tab. 2). Większość są to przypadkowe nasadzenia oraz formy samosiewów – głównie klonu pospolitego (*Acer platanoides* L.) i robinii białej (*Robinia pseudoacacia* L.). Najstarsze drzewa, które pamiętają czasy ostatniego właściciela Kazimierza Rojowskiego, stanowią 32% zachowanego drzewostanu, w tym 7,3%

Tabela 2. Liczba drzew rosnących w parku w Sobianowicach w poszczególnych przedziałach wiekowych – stan w 2013 roku

Table 2. Number of trees growing in the Sobianowice park in individual age categories – state in 2013

Lp. N°	Nazwa łacińska Latin name	Przedziały wiekowe (lata) Age categories (years)			
		0–29	30–69	70–109	> 109
1.	<i>Acer negundo</i> L.	1	–	–	–
2.	<i>Acer platanoides</i> L.	29	98	43	13
3.	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	14	38	18	–
4.	<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Purpureum'	4	8	6	1
5.	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	–	2	2	–
6.	<i>Betula pendula</i> Roth	1	13	2	–
7.	<i>Carpinus betulus</i> L.	1	44	16	5
8.	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	–	3	–	–
9.	<i>Fagus sylvatica</i> L.	1	8	3	1
10.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	–	6	6	3
11.	<i>Juglans regia</i> L.	1	–	–	–
12.	<i>Larix decidua</i> Mill.	–	–	4	2
13.	<i>Morus alba</i> L.	1	–	1	–
14.	<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	–	3	5	–
15.	<i>Pinus strobus</i> L.	–	–	–	2
16.	<i>Pinus sylvestris</i> L.	–	1	–	2
17.	<i>Populus alba</i> L.	1	1	–	1
18.	<i>Quercus robur</i> L.	–	3	1	–
19.	<i>Quercus rubra</i> L.	–	–	1	1
20.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	5	35	12	4
21.	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	1	–	–	–
22.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	1	–	–	–
23.	<i>Tilia cordata</i> Mill.	15	14	9	3
Suma – Total		76	277	129	38
Udział drzew (%) Share of trees (%)		14,6	53,3	24,8	7,3

to okazy pochodzące z okresu przed przekształcaniem parku w kaligraficzny – czasy przed 1904 rokiem. Te rośliny stanowią cenną substancję zabytkową parku w Sobianowicach i są reprezentowane przez klony pospolite (*Acer platanoides* L.), graby pospolite

(*Carpinus betulus* L.), lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill.), sosny wejmutki (*Pinus strobus* L.). Są charakterystycznymi gatunkami dla parków kaligraficznych, w których dobór drzew nie tylko wynikał z upodobań projektantów, właścicieli, lecz także wiązał się z warunkami siedliskowymi. Ceniono zarówno drzewa liściaste (klon jawor – *Acer pseudoplatanus* L. w odmianach, grab pospolity – *Carpinus betulus* L., brzoza brodawkowata – *Betula pendula* Roth, topola włoska – *Populus nigra* L. 'Italica'), jak i iglaste (sosna zwyczajna – *Pinus sylvestris* L., sosna wejmutka – *Pinus strobus* L., świerk pospolity – *Picea abies* (L.) H. Karst.), które miały tworzyć różnorodne zestawienia barwne.

Z analizy struktury gatunkowej drzewostanu rosnącego w parku w latach siedemdziesiątych XX wieku oraz na początku XXI wieku wynika, że charakteryzował się on podobnym składem (tab. 3). Przed ponad 38 laty rosło tutaj 17 gatunków drzew, głównie rodzimych. Ten skład utrzymuje się przez kolejne badane lata – 2002 i 2013. Najliczniej reprezentowane są: klon pospolity (*Acer platanoides* L.) – 27% ogólnej liczby

Tabela 3. Porównanie wyników inwentaryzacji drzew rosnących w parku w Sobianowicach w latach 1975, 2002 i 2013

Table 3. Comparison of the results of the inventory of trees growing in the Sobianowice park in 1975, 2002 and 2013

Lp. N°	Nazwa łacińska Latin name	Kseniak i/and Martyn (1975)	Niedźwiedź (2002)	Biesak (2014)
1	2	3	4	5
1.	<i>Acer negundo</i> L.	5	11	1
2.	<i>Acer platanoides</i> L.	50	133	183
3.	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	20	76	70
4.	<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Purpureum'	2	11	19
5.	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	4	5	4
6.	<i>Betula pendula</i> Roth	13	18	16
7.	<i>Carpinus betulus</i> L.	100	69	66
8.	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	–	–	3
9.	<i>Fagus sylvatica</i> L.	8	–	13
10.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	10	13	15
11.	<i>Juglans regia</i> L.	–	–	1
12.	<i>Larix decidua</i> Mill.	5	7	6
13.	<i>Morus alba</i> L.	–	3	2
14.	<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	8	7	8
15.	<i>Pinus strobus</i> L.	4	3	2
16.	<i>Pinus sylvestris</i> L.	3	5	3
17.	<i>Populus alba</i> L.	4	5	3
18.	<i>Quercus robur</i> L.	1	4	4

Tabela 3 – cd. / Table 3 – cont.

1	2	3	4	5
19.	<i>Quercus rubra</i> L.	–	2	2
20.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	20	78	56
21.	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	–	8	1
22.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	–	–	1
23.	<i>Tilia cordata</i> Mill.	40	51	41
Suma – Total		297	501	520

drzew w roku 2002 i 35% w roku 2013, grab pospolity (*Carpinus betulus* L.) – 14% w 2002 roku i 13% w 2013, lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.) – po 9% w latach 2002 i 2013. Od roku 1975 do 2002 liczba roślin drzewiastych na terenie parku wzrosła prawie dwukrotnie i podobna utrzymuje się w roku 2013. Do gatunków, których liczba się podwoiła, a nawet potroiła w ciągu tych 27 lat, należą m.in. klon pospolity (*Acer platanoides* L.) oraz klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.) – gatunki rodzime związane z typowym dla nich siedliskiem. Dzięki temu rośliny znajdują optymalne warunki wzrostu i rozwoju. Niektóre, jak robinia biała (*Robinia pseudoacacia* L.), w drodze naturalnych procesów sukcesyjnych również tworzą liczną grupę samosiewów. W strukturze gatunkowej parku na przestrzeni lat widać znaczne zmniejszenie liczebności grabu pospolitego (*Carpinus betulus* L.) – o 33% w porównaniu z rokiem 1975. Obecnie ten gatunek stanowi w północnej części parku pozostałość zabytkowej alei grabowej, która dawniej izolowała ogród użytkowy od ozdobnego. Jej stan – zmniejszona liczba drzew i pojawiające się luki w linii dawnego nasadzenia, duża liczba drzew zniszczonych, uszkodzonych, z ubytkami drewna w pniach, porażonych patogenami – świadczy o wieloletnim braku zabiegów pielęgnacyjnych, co doprowadziło do obumierania tej formy. W roku 1992 aleja grabowa uzyskała status pomnika przyrody (Wykaz..., 2013). Obecnie jest to 55 roślin drzewiastych zróżnicowanych wiekowo. Najstarsze graby, z czasów budowy parku kaligraficznego, są reprezentowane przez cztery okazy pomnikowe, o obwodach od 178 do 214 cm. Poza tym na terenie parku w Sobianowicach rosną trzy drzewa zakwalifikowane jako pomniki przyrody – dwa jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior* L.) oraz sosna wejmutka (*Pinus strobus* L.) (tab. 4). Rosną w północnej i zachodniej części parku. Z inwentaryzacji wykonanej w 2013 roku wynika, że następne 10 drzew można typować jako potencjalne pomniki przyrody: klony pospolite (*Acer platanoides* L. – sześć drzew) oraz graby pospolite (*Carpinus betulus* L. – dwa okazy, w tym jeden w alei grabowej) i lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill. – dwa okazy), które wyznaczają granice dawnych wnętrz.

W parku dość licznie występują krzewy tworzące grupy (tab. 5). Największe powierzchniowo to grupy bzu czarnego (*Sambucus nigra* L.), rosnące współrzędnie z klonem pospolitym (*Acer platanoides* L.) i jesionem wyniosłym (*Fraxinus excelsior* L.). Jaśminowiec wonny (*Philadelphus coronarius* L.) i lilak pospolity (*Syringa vulgaris* L.) to niewielkie kompozycje zlokalizowane przy dworze. Większość drzewostanu parku w Sobianowicach jest w bardzo dobrym i dobrym stanie zdrowotnym (77%; tab. 6), jednak długotrwałe zaniedbania pielęgnacyjne, brak fachowej opieki, zwłaszcza drzew

Tabela 4. Drzewa pomnikowe rosnące w parku w Sobianowicach – stan w 2013 roku
Table 4. Natural monuments growing in the Sobianowice park – state in 2013

Lp. N°	Nazwa łacińska Latin name	Numer inwentaryzacyjny Number in inventory	Obwód pnia na wysokości 1,3 m Stem circumference at a height of 1.3 m (cm)
1.	<i>Carpinus betulus</i> L.	144; 148; 178; 182	214; 178; 195; 190
2.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	62; 265	355; 280
3.	<i>Pinus strobus</i> L.	232	222

Tabela 5. Krzewy rosnące w parku w Sobianowicach – stan w 2013 roku
Table 5. Shrubs growing in the Sobianowice park – state in 2013

Lp. N°	Nazwa łacińska Latin name	Nazwa polska Polish name	Nazwa angielska English name	Liczba grup Number of groups	Zajmowana powierzchnia Occupied area (m ²)
1.	<i>Philadelphus coronarius</i> L.	Jaśminowiec wonny	Sweet mockorange	3	0,8; 2,2; 3
2.	<i>Prunus domestica</i> L.	Śliwa domowa	Plum	2	3; 3
3.	<i>Sambucus nigra</i> L.	Bez czarny	Common elder	6	27–304
4.	<i>Syringa vulgaris</i> L.	Lilak pospolity	Common lilac	3	2; 3; 3

Tabela 6. Stan zdrowotny roślin drzewiastych rosnących w parku w Sobianowicach – stan w 2013 roku
Table 6. Health status of arborescent plants growing in the Sobianowice park – state in 2013

Lp. N°	Ocena zdrowotności drzewa Evaluation of health of tree	Liczba drzew Number of trees
1.	Stan bardzo dobry – 4 Very good condition – 4	324
2.	Stan dobry – 3 Good condition – 3	76
3.	Stan dostateczny – 2 Satisfactory condition – 2	73
4.	Stan zły – 1 Bad condition – 1	47

w stadium senilnym, doprowadziły do nieodwracalnych zmian cennego drzewostanu. U połowy okazów obserwuje się duży posusz, znaczne odchylenia pnia od pionu czy rozwidlenia pędów na wysokości 2–3 m. Na najstarszych egzemplarzach pojawiają się też ubytki wgłębne, uszkodzenia kory. Nadmierne zagęszczenie drzew w południowej i zachodniej części parku prowadzi do zniekształceń koron. Niektóre gatunki, jak np.

lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill.) są zainfekowane chorobami grzybowymi, a kasztanowce białe (*Aesculus hippocastanum* L. – dwa drzewa przy północnej granicy parku) są porażone szrotówkiem kasztanowcowiaczkiem.

Podsumowanie i określenie zakresu ochrony drzewostanu

Założenie dworsko-parkowe w Sobianowicach jest przykładem parku krajobrazowego w stylu kaligraficznym, który powstał na początku XX wieku. Jego współczesny układ przestrzenny znacznie odbiega od historycznego. Zmiany w zasięgu terytorialnym parku, wieloletnie zaniedbania dotyczące zachowanej substancji zabytkowej doprowadziły do nieodwracalnych przekształceń i strat, zwłaszcza w starodrzewie. Obecnie struktura gatunkowa drzewostanu opiera się na roślinności rodzimej, typowej dla tego miejsca. W parku rośnie 520 drzew należących do 23 taksonów, w większości liściastych. Zróżnicowanie terenu parku pod względem wysokości i wystawy słonecznej pozwala przede wszystkim wyeksponować okazy charakterystyczne dla zbiorowiska łąkowego. Dominują klony pospolite (*Acer platanoides* L.), zarówno te ponad 100-letnie (w otoczeniu dworu), jak i młodsze generacje tego gatunku (na skarpie doliny Bystrzycy). Najliczniejszy jest drzewostan liczący 30–70 lat, pochodzący z okresu powojennego, z czasów użytkowania parku przez szkołę. Cenną i typową dla tego typu założeń – rezydencja dworska z folwarkiem – jest aleja grabowa, wyznaczająca dawną granicę pomiędzy częścią parkową a ogrodem użytkowym. Najstarsze rośliny drzewiaste tworzące tę formę – cztery graby (*Carpinus betulus* L.) – to pomniki przyrody, które według tabeli prof. Majdeckiego liczą 120 i więcej lat.

Zaniechanie kilkanaście lat temu w parku w Sobianowicach działań konserwatorskich związanych z restauracją dworu, stelmarni, kuźni, lodowni, renowacją rzeźb ogrodowych, a także zaprzestanie prac pielęgnacyjnych drzewostanu doprowadziły do utraty charakterystycznych walorów, jakimi są m.in. kaligraficzna stylistyka ogrodu czy jego historyczne relacje z otaczającym krajobrazem. Obecnie park jest zaniedbany, a postępująca sukcesja naturalna, szczególnie klonu pospolitego (*Acer platanoides* L.), jak również błędne nasadzenia drzew w czasie użytkowania obiektu przez szkołę, prowadzą do nadmiernego zagęszczenia, szczególnie w zachodniej i południowej części parku. Ochronie założenia powinien podlegać układ przestrzenny parku oraz otwarcia widokowe, które należy uczynić poprzez wycinkę rosnących w dużym skupieniu samosiewów. Należy rozpocząć leczenie najstarszej generacji dendroflory. Cenny drzewostan wymaga systematycznych i stałych zabiegów pielęgnacyjnych uwzględniających kondycję drzew (Siewniak, 2007). Najważniejsze z nich to:

- korekta nasadzeń – usunięcie drzew martwych, zamierających, zdeformowanych lub kolizyjnych wobec układu historycznego oraz samosiewów,
- zastosowanie tzw. miękkiego modelu prac pielęgnacyjnych drzew, czyli „bez zadawania ran i naruszania barier ochronnych rośliny”, zwłaszcza drzew wiekowych (Siewniak, 2007); działania te dotyczą również drzew szpaleru lipowego (wyznaczał dawną północną granicę założenia ogrodowego, dzisiaj jest poza wpisem do rejestru zabytków) – obecnie na terenie szkolnym,

- leczenie uszkodzeń wgłębnych i powierzchniowych, mechaniczne wzmocnienie koron,
- uzupełnienie ubytków w alei grabowej,
- przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się szrotówka kasztanowcowiaczka poprzez stosowanie mechanicznych metod ochrony drzew (m.in. grabienie liści).

Literatura

- Biesak, A. (2014). Próba rewaloryzacji XIX-wiecznego parku przy dworze w Sobianowicach, gm. Wólka. Maszynopis. Lublin.
- Ciołek, G. (1978). Ogrody polskie. Wznowienie przygotował i uzupełniające rozdziały napisał J. Bogdanowski. Warszawa: Arkady.
- Fijałkowski, D., Kseniak, M. (1982). Parki wiejskie Lubelszczyzny: stan, ochrona i rewaloryzacja biocenotyczna. Warszawa: PWN.
- Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa. Zespół dworsko-parkowy w Sobianowicach. (1978). Lublin: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie. [sygn. 2028].
- Kosmala, M. (2000). Pielęgnowanie drzew i krzewów ozdobnych. Warszawa: PWRiL.
- Kseniak, M., Martyn, M. (1975). Ewidencja parku Sobianowice, gm. Wólka. Maszynopis. Lublin: Wojewódzka Służba Ochrony Zabytków. [sygn. 1767].
- Majdecka-Strzeżek, A. (2007). Rewaloryzacja parków w dydaktyce Studium Podyplomowego Ochrony i Konserwacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych. Kraków: Repozytorium Politechniki Krakowskiej, 225–226. (suw.biblos.pk.edu.pl).
- Majdecki, L. (1993). Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Michalska, G., Mitrus, E., Niedźwiedz, J., Osmulka-Paprota, M., Prusicka-Kołcon, E., Serafinowicz, J., Sikora-Terlecka, A., Stanek-Lebioda, B., Studziński, J., Trzewik, M., Zwierzchowski, R. (2006). Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Lublinie na lata 2007–2010. Załącznik do uchwały nr XIII/199/07 Sejmiku Woj. Lubelskiego z dn. 30 XI 2007. Lublin: Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Lublinie.
- Niedźwiedz, J. (2002). Projekt koncepcyjny założenia ogrodowego w Sobianowicach. Lublin: Państwowa Służba Ochrony Zabytków. [sygn. 15452].
- Przegaliński, A. (2011). Wokół dworu i parku. Studia z duchowej i materialnej kultury ziemianstwa lubelskiego po powstaniu styczniowym. Lublin: Werset.
- Rola, E. (2002). Gmina Wólka: rys historyczny. Lublin: Polihymnia.
- Ruciński, P. (1998). Motywy i kryteria uznawania tworców przyrody za pomniki. *Las Pol.*, 23, 7–10.
- Seneta, W., Dolatowski, J. (2008). Dendrologia. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Siewniak, M. (2007). Współczesne pielęgnowanie drzew. *Ochr. Zabyt.*, 4, 93–102.
- Teodorowicz-Czerepińska, J. (1990). Rejestr wartości kulturowych województwa lubelskiego. Lublin: Pracownie Konserwacji Zabytków o/Lublin, Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej.
- Wykaz lubelskich pomników przyrody. (2013). Warszawa: Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska.

ANALYSIS OF THE DENDROFLORA IN THE MANOR PARK IN SOBIANOWICE (LUBLIN VOIVODESHIP)

Summary. The manor park in Sobianowice was created at the beginning of 20th century. For over 200 years the estate with grange and the manor belonged to the Rojowski family, in 1944 it was taken by the Treasury. The change in owners and users of the historic manor and park led to its degradation – especially to irreversible changes in the spatial arrangement and vegetation. Currently the park near the manor in Sobianowice occupies 2.28 ha and is protected by the conservator. The dendroflora inventory carried out in 2013 revealed 520 arborescent plants represented by 23 taxa and 14 families growing in the park. There are mostly native species characteristic for hornbeam (*Acer platanoides* L., *Acer pseudoplatanus* L., *Carpinus betulus* L.). Three monuments of nature grow there, as well as 10 trees qualified for obtaining the status. A valuable plant form in the park is the hornbeam avenue situated in the northern part of the garden and another one an avenue of limes within the historic limits of the garden, presently utilized by the local school.

Key words: Sobianowice, manor park, dendroflora, historic substance

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Krystyna Pudelska, Katedra Roślin Ozdobnych i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, ul. Głęboka 28, 20-612 Lublin, Poland, e-mail: kpudelsk@autograf.pl

Zaakceptowano do opublikowania – Accepted for publication:

28.06.2016

Do cytowania – For citation:

*Pudelska, K., Biesak, A. (2016). Analiza dendroflory parku dworskiego w Sobianowicach (woj. lubelskie). *Nauka Przyr. Technol.*, 10, 3, #38. DOI: 10.17306/J.NPT.2016.3.38*